

אהרון המירעונים

נפלים ההולכים ראשונים.

מי שטבע אימרה זו, חשב על הנופלים במילחמה. על האמצעים שבחיללים, המסתערים בראש, והנקצרים ראשונים עלידי כדורי האויב. אך הגבורה שבמילחמה היא כאין וכאפס לעומת הגבורה שבמאבק לשלום. כי זוהי, לעיתים קרובות, גבורה של בודדים, העומדים באש הצולבת מלפנים ומאחור.

במרחב השמי, על כל ארצותיו — ארצות-ערב וישראל — אין מאבק מסוכן מן המאבק לשלום. הפחדנים, הכדאיניקים, הקארייריסטים, השואפים להצלחה קלה ונוחה — הקנאות הלאומנית בפייהם, הפאתוס הבאנאלי של המילחמה, בשורת-הכזב של דת אוכלת-אדם.

ורק האמיצים ביותר, הטהורים ביותר, שולחים את עיניהם אל היעד הנאצל מכל: השלום. והם יודעים שהם מסכנים את חייהם.

סעד המאמי, חלוץ השלום במחנה אש"ף, נקטל בידי מרצחים, בני עמו. חבריו ויורשיו נרדפים על צוואר, ורק מזל רחמיני הציל את חייהם עד כה. עכשיו נרצח הגדול מכולם.

ECCE HOMO

נור אל-סאדאת היה, בעיניי, גדול המדינאים של דורנו. ואולי היחיד.

אחרי דור-הנפילים של מילחמת-העולם השנייה — צ'רצ'יל ורוזבלט, היטלר וסטאלין, מאו, מוסוליני, טיטו, גאנדי ודה-גול — היה הוא ענק בודד בנוף שומם. בעולם של קארטר ורגן, ברז'ניב וקוסיוגין, בגין ופרס, דמה להר שאי, המזדקר מן המישור הצחיח.

במה שונה המנהיג ההיסטורי, המדינאי הגדול, מן הפוליטיקאי?

במה שונה הצייר הגדול מן הצבע? גם הצבע עוסק בצבעים. וגם הוא מכסה שטחים בצבע. הוא בוודאי עושה מלאכה מועילה.

אך הצייר רואה בעיני רוחו עולם אחר. בדמינו נרקמת תמונה מופלאה, אמת חדשה, ואת התמונה הזאת הוא מבקש להעתיק אל הבר המתוח, או אל תיקורתה של כנסייה, או אל קירו של היכל. לשם כך עליו לשלוט במלאכת הצבעים — אך המלאכה היא רק מכשיר בידו, חומר בידי הוצר.

הפוליטיקאי הוא יצור באנאלי, בעל-מלאכה שיגרתית. הוא מחפש את הפופולאריות הזולה, כדי להגיע אל השילטון ולהחזיק בו. לשם כך הוא מחניף לדיעות הקדומות של ההמון, אוזנו קשובה לרחשי-הלב של האספסוף, והוא מבטיח במילים חלקות לספקם. לכן פועל הפוליטיקאי במיסירת הרעיונות של שילטון, שתקבלו על דעת ההמון אתמול.

המדינאי — גם הוא פוליטיקאי. הוא מוכרח לשלוט בטניקה הפוליטית, במכניזם של השילטון, כדי להשיג את חזונו. שלולא כך, לא יהיה אלא נביא — אדם המבשר את רעיונות המחר, המכשיר להם את הקרקע הרוחנית, מבלי לגשת בעצמו להגשמתם בפועל. אך בידי המדינאי, הפוליטיקה היא רק מכשיר. אין הוא מחפש את הפופולריות הזולה, שמקורה בהתרשפות לפני האינסטינקטים הפרימיטיביים ביותר של האספסוף. אין הוא חוזר בפעם המיליון על ה-רעיונות השחוקים של העבר, שרק הם מובנים להמון. המדינאי רואה לנגד עיני-רוחו תמונה של העתיד, חזון מקורי שנולד בנפשו — והוא ניגש להגשמו בכלי-העבודה של הפוליטיקאי. אכן, הוא יורד אל ההמון, אלא מלהיב את ההמון בחזונו החדש ומעלה אותו לרמה חדשה. הוא רואה את המציאות הקיימת, ואת המציאות שהוא רוצה כי תתקיים מחר — והוא מוביל את עמו מזו אל זו. כסולמו של יעקוב, רגלי חזונו באדמה וראשו בעננים, והשכלים מובילים מפה לשם. מסוכן, מסוכן לסטפ סולס סכזה. כי תמיד יימצאו אלף ידיים המבקשות להפיל את הסולם, יחד עם המטפסים בו. כל הכוחות האדירים של האתמול, של הקיים, של המקובל והמוסכם, יקומו נגד המנהיג. כל הדיעות הקדומות, כל השינאות השגורות, כל האמונות הטפלות שהשתרשו בלב ההמון, המהווים את עולמו המוכר, המעניקים לו תחושה של ביטחון ושלווה — יתגייעו להדיפת המנהיג החדש, המערער את המוס-כמות, הרואה במעד לערפל את נופו של עולם חדש — בעוד שההמון אינו יכול לראות אלא את הערפל עצמו. אך איש כזה, כאשר הוא קם, אחד בדורו — מי ישווה לו? מי ידמה לו?

Ecce Homo קרא פונטיסו פילטוס, הנציב הרומאי, כשהובא לפניו ישוע מנצרת.

בכל פעם שראיתי את סאדאת, בכל פעם ששמעתי את דבריו, בכל פעם שזכיתי להחליף עימו דברים, עלו שתי מילים אלה בלבי. Ecce Homo. ראה, הנה אדם!

במאי ההיסטוריה

פוליטיקאי חי בהווה, ולמעשה בעבר. במישור הדמוקרטי, הוא רואה את הבחירות הבאות. במישור של דיקטטורה, הוא רואה את הבעיות של קיום המישור בשנה הבאה. המדינאי רואה את הדורות הבאים.

על תמונתו במהדורת-החדשות של הטלוויזיה. המדינאי חושב על מקומו בסיפרי-ההיסטוריה.

אנוור אל-סאדאת היה מודע מאוד לתפקידו היסטורי. הוא לא היה רק שחקן טוב, כמו כל פוליטיקאי מוכשר. הוא היה במאי ההיסטוריה, אדם שהעמיד מעמדים אשר יזכרו לדורות.

מי מאיתנו ישכח אי-פעם את הרגע היחיד-במינו, האחד-בדורות, כאשר נפתחה דלת המטוס בגמל-התעופה בלוד, ומתוכו יצא המצביא של מילחמת יום-הכיפורים, גדול האויבים, ועמד זום בראש הכבש, רציני ומכונס-בעצמו, כאשר החצוצרות של צה"ל מריעות לקראתו? מי ישכח את אנוור אל-סאדאת, בכורעו ברך במי-גד אל-אקצה, על הרהיבות, ואוזנו כאילו שומעת קולות מעולם אחר?

מי ישכח אותו בעומדו על דוכן הכנסת, כשהוא מטיף בתבונה, מזהיר בעדינות, מצייר תמונה נהדרת של מרחב חדש, באוזני פוליטיקאים נרגשים, שקטנו גם מי שקצר מבטו מלראות, מי שדלה אוזנו

מלשמנו, לא נס ליבו מלחוש את גדולת הרגע. הכל רהיטו? זוהי שעה היסטורית, שעה של גורל. ואיש אחד יצר אותה.

שאלתי, בשיחתנו הארוכה ביותר, מתי עלה בליבו הרעיון לבוא בגפו לירושלים, בירת האויב — מסע שאולי אין דומה לו בהיסטוריה הידועה כולה. כימעט ושאלתי: איך נגלה לעיניך החזון הזה?

הוא שקע במחשבה, הירחר בקול רם, הימהם כדרכו בחפשו את המילים הנכונות, ולבסוף השיב תשובה שגם הוא — כך היה נדמה לי — לא היה בטוח בה. ואכן — איך אפשר להשיב על שאלה כזאת? מתי עלה בליבו של בטהובן בפעם הראשונה המוטיב של הסימפוניה החמישית? מתי הגה ליאונרדו דה-וינצ'י את רעיון הסעודה האחרונה? מתי החליט משה בן-עמרם לצאת בראש עמו ממצרים?

אין ספק שהרעיון גמל בו במשך שנים ארוכות, אף מבלי שהרגיש בכך, ככל שהתחלש אישיותו בעוריו בכפר, בתא של בית-הכלא, בשנות הכהונה בצילו של עבד-אל-נאצר. ויום אחד — אולי באמת במטוס, מעל לעננים, בדרכו ממירה אחת לשנייה — התגלה לו הרעיון כולו, כאילו יש מאין.

האיש מן הכפר מיט-אבו-אל-על היה מודע מאוד למקומו בהיסטוריה. הוא חש בו בכל רגע. הוא צמח באדמה שבה חרשה ההיסטוריה במשך שמונת אלפים שנה, ברצף היסטורי הארמוני, כזרמתו של היאור עצמו, אשר הפרעונים הפכוהו מקור לחיים ועורק-חיים לתרבות.

רבים רואים בפרעונים הגדולים רק שליטים ומדכאים, נוגשים ורודנים דמויי-אלים שבנו פירמידות. אך הפרעונים היו בראשי-ראשונה נותני-חיים, האנשים אשר יצרו את התרבות החברתית בעולם כולו. לאפשר צמיחה ופרייה. הם עיצבו ביד-ברזל מישטר שחפר תעלות-השקיה ושיחיק אותן, כדי שבני מצרים הקדמונית יוכלו להוסיף ולהתקיים בארץ הצחיחה אשר נהנה האחד לבדו העניק לה את סס-החיים. כאשר דיברתי עם אנוור אל-סאדאת נזכרתי לא פעם בפניהם החנוטות של פרעונים אלה, כפי שראיתם בארמוניהם במצרים, ואמרתי לעצמי שוב ושוב: הנה אחרון הפרעונים!

איש נכון היה

שאלתי לא פעם עלידי פשוטי-עם וגדולי-עם: איזה מין אדם הוא? איך הוא מתנהג בשבת?

רבים ניסו לתאר אותו, ולא הצליחו. לא ארחיב עוז בנפשי לעשות זאת עתה.

היו בו ניוונים רבים. תכונות-אופי שונות וסותרות דרו בו זו לצד זו. ובכל זאת — ואולי בגלל זה — היתה בו שלמות הארמונית, שלווה פנימית, ביטחון עצמי גמור.

השלווה היא התכונה הנחרתת בזיכרון יותר מכל — אותה שלווה מצרית עתיקה. ולצידה — התבונה. מי שרגיל לשמוע מליצות שדופות מפי פוליטיקאים, הרואים את אירועי-היום מזווית-הראייה של נמלה, מוכרח היה להשתאות מתבונותו של בן-כפר זה מן הדלתא של הנילוס, שמבטו חבק עולם בטווח של דורות. „מניין לו תבונה זו?” שאל את עצמו בעל-שיחו, ולא מצא תשובה אלא זאת: זוהי תבונת הדורות של עם עתיק מאוד, רגוע מאוד, מנוסה מאוד, שנמסרה מדור לדור.

יהיה גורלה של מדינת-ישראל כאשר יהיה — בעוד מאה שנה יקרא ההיסטוריון את נאומו של אנוור אל-סאדאת בכנסת, ואת השיחות והראיונות וההודעות שנתן לנו, ויגיד: הנה האיש אשר הבין את הבעיות האמיתיות של ישראל כפי שרק ישראלים מעטים מאוד הבינו אותן, אדם שתפס את העיקר, בעוד שהפוליטיקאים הישראלים רדפו אחרי מיקסמי-שווא במידבר ריק-מחשבה. כאשר דיבר אל-סאדאת על הצורך של ישראל למצוא מסיילות אל ליבם של העמים במרחב, ועל ערכם של שלום והבנה וצדק והשלמה הדדית לעומת ההישגים הנמוגים של כיבוש וסיפוח, ועל השותפות ההיסטורית בין הישראלים והפלסטינים על אף ה-טרגדיה ההיסטורית החוצה ביניהם והמאחדת אותם — דיברה מגרוננו חוכמה שהיא עתיקה כימי הספינס, כימי הפיראמידות.

היתה בו מידה של נאיביות, שכאילו סתרה את מידת-התבונה — אך למעשה היו שתי המידות כאחת. אלברט איינשטיין היה אדם נאיבי, וכמוהו אלברט שווייצר. ואולי גם משה רבנו, וישוע מנצרת, ומוחמד הנביא. יתכן שכל אדם גדול-באמת הוא נאיבי — אם נאיביות פירושה הריחוק מן הפיקחות של יום-יום, מן התייחסות השיטחי של חכמים-בלילה.

כאשר בא לירושלים, היה משוכנע כי מעשה בעל תנופה היסטורית כה עצומה יגרוור אחריו מעשה דומה מצד ישראל, מעשה עצום של התפייסות עם הפלסטיני-נים. אמונה זו לא התגשמה — ובכך הוכשלה גם אמונתו השניה, שהעולם הערבי — אחרי היסוסים ראשונים — יסחף על כנפי ההתפייסות ההיסטורית ויבוא בעיקבותיו.

פיקחים יכולים ללעוג לאמונות אלה, ולקבוע ש-הנשיא היה נאיבי, שחשבונותיו התבדו, שכמה ממעשיו סוכלו. זוהי הפיקחות של בני-האיוולת, שאינם מרחיקים ראות אלא עד קצה אפם. כי מוחמד אנוור אל-סאדאת, עם כל כישלונותיו ואכזבותיו, שאותם ספג ועיכל ב-סבלנות אין-קץ, הוא שניצח.

הוא ניצח — כי שמו יזכר דפי היסטוריה של ארצו, של ישראל ושל המרחב כולו כאשר יישכחו מבקריו כקצף שעל פני המים. יזכרו יעורר התפעלות והערצה בדורות שלא נולדו עדיין.

הוא ניצח, כי העולם שלאחר סאדאת שוב אינו העולם שיהיה לפני עלותו לשילטון. במשך 11 שנים, ובייחוד בארבע שנותיו האחרונות, הטביע חותם אישי בליימחה על המאורעות.

יקרה עתה כאשר יקרה — והאפשרות רבות, והכל תלוי באנשים חיים, וגם כך ובי — רוחו של סאדאת תרחף על התהליכים והמאורעות עוד במשך זמן רב.

המחיר

ההיסטוריונים יתווכחו עד בוש על השאלה: האם האיש מעצב את ההיסטוריה, או שההיס-טוריה מעצבת את האיש. האם הגיבור יוצר את התה-ליכים, או שהתהליכים יוצרים את הגיבור.

בעיני היה זה תמיד ויכוח-סרק. בוודאי, איש כמו אנוור אל-סאדאת מבין את התהליכים הפועלים סביבו וחש בצרכים האמיתיים של היום ומחר — ובכך גדולתו. אך בלי התערבותו של האיש, של הגיבור, אין תהליכים אלה מגיעים לידי ביטוי. והוא הקובע את צורת הגשמתם.

גמאל עבד-אל-נאצר הבין את הצורך בשלום עם ישראל, ובשנותיו האחרונות הגה בכך. אנשי-רוח גדולים במצרים הטפו לכך, אף שכמה מהם פנו לאחר מכן נגד סאדאת. גם יאסר ערפאת יודע שהשלום עם ישראל הוא צורך חיוני לעמו.

אך איש מהם לא היה מוכן ומסוגל לעשות את המעשה הגדול, הדרמטי, האשי, הנועז, המסוכן מאין כמוהו, שהיה דרוש כדי לשנות את מהלך ההיסטוריה. מוחמד אנוור אל-סאדאת עשה.

זה היה מעשה כביר. וכזה היה גם מחירו. הוא עצמו.

אורי ספינקא